

KÁDÁR KATA

STRATÉGIAI FEJLESZTÉSEK AZ ÉSZT NYELV FENNMARADÁSÁÉRT

Észtország külön nyelvi fejlesztési programokat, javaslatokat és terveket dolgozott ki.

Saját anyanyelvéért minden nép felelősséggel tartozik, hiszen a nemzeti megmaradás egyik legfontosabb része. A *Közép-európai nyelvstratégiai fórumon* több európai ország nyelv-, illetve kultúraőrző módszereiről és annak gyakorlati megvalósításairól tartottak előadásokat Budapesten 2016 májusában. A nemzetközi példák ugyanis hozzásegíthetnek a magyar nyelvet támogató stratégiák fejlesztéséhez, a magyar nyelv életben tartásához, ápolásához és fejlesztéséhez. *Anyanyelv és nemzeti jövő* címmel foglalta kötetbe a konferencia tartalmát dr. Pomozi Péter, az ELTE Finnugor Tanszékének docense. A fórumon a lengyel nyelvi jogok védelméről szóló tanulmányokat Janusz Banczerowski mutatta be, a vajdasági magyar törekvésekről Hódi Éva és Hódi Sándor értekezett, az észti módszerekről Birute Klaas-Lang és Larl Pajusalu számolt be.

Ha a lakosság számát tekintjük, Észtország a legkisebb országok közé tartozik Európában, az Észti Statisztikai Hivatal adatai szerint 1 313 000 főt számoltak 2016-ban. A 2011-es népszámlálás adatai pedig azt mutatták, hogy az állandó lakosok közül 68% észti, 24,8% orosz, 1,7% ukrán nemzetiségű. Érdekeség továbbá, hogy a száz fő feletti kisebbségek száma 37 népcsoportot fed le. Ha a kivándorlás és bevándorlás mértékét¹ figyelembe vesszük, Észtország anyanyelvi eloszlása ezt mutatja: 68,5% észti, 29,6% orosz és 0,6% ukrán.

■ A maga egymillió anyanyelvi beszélőjével nem tartozik a szocio-lingvisztikailag veszélyeztetett nyelvek közé. Államnyelv státusú, tehát elsődleges funkciói az államigazgatás, a szellemi és kulturális értékek fenntartása. A nyelvet minden szférában használják: hétköznapi, gazdaság, tudományos kommunikáció, a nemzeti identitás alapja; a legfejlettebb számítógépes nyelvek között is ismeretes. A globalizálódó világban s ekképpen a világangol hatása miatt azonban Észtország külön nyelvi fejlesztési programokat, javaslatokat és terveket dolgozott ki. Lehet a nyelvnek államnyelvi státusa és infrastrukturális tere, önmagában nem biztos, hogy képes fenntartani saját magát, miközben az angol egyre nagyobb teret kap az oktatásban, a vállalkozói szektorban és a gazdaságban. Ugyanígy Finnország és Svédország is hasonló fejlesztésekbe fogott, utóbbi azonban a javaslatok szintjén rekedt, az észti modell sok tekintetben sikeresebb. Mindezen programok nagyban függenek az állami szinten koordinált és finanszírozott gyakorlatoktól.

A nyelvhasználat állami szabályozásai

■ A nyelvi fejlesztési stratégiának számos részterületre kell összpontosítania: a státus- és korpusztervezésre, a nyelvoktatásban és művelődésben betöltött szerepére, megfelelően szabályozott jogi háttérre, tudatos arculat- és presztízstervezésre.

Az észti nyelvről szóló állami fejlesztési programok különös figyelmet szentelnek a nyelvi adattárak támogatására, amelyek alatt a legtágabb értelemben vett nyelvi korpuszokat kell érteni: a hagyományos nyelvi archívumoktól, lexikai és szöveghatározóktól az elektronikus nyelvi korpuszokig és különböző adatbázisokig. A korpusztervezés² (corpus planning) az észti nyelvi készletek központi részét alkotja, melynek figyelmesen átgondolt fejlesztése biztosítja a nyelvi adattárak minőségét, fenntarthatóságát és alkalmazhatóságát a stratégiai jelentőségű feladatok végrehajtásánál.

Az *észti nyelv fejlesztési stratégiája 2004–2010* című program legjelentősebb eredménye az *észti nyelv nyelvtechnológiai támogatása 2006–2010* című program gyakorlatba helyezése volt, melynek segítségével megteremtették az észti írott nyelv elektronikus központi korpuszát és ezek aleggységeit, az észti beszélt nyelvi és számos szakterületi korpuszt. Mindezek célja, hogy az észti nyelvet az összes részterületén nemzetközi szinteken kutassák. Az észti nyelv fejlesztési tervében az észti nyelvi kutatások célja olyan helyzetet kíván teremteni, amelyben „az észti nyelv kutatottsága és a nyelvi készletek minősége olyan szintet érnek el, amelyek elegendőek a változó társadalom nyelvi folyamatainak megértéséhez, hatékony irányításához és a nyelvhasználó számára szükséges eszközök megalkotásához”. Ennek értelmében teljes körű nyelvtudományi sorozat megjelentetését tervezik.³

Az Észt Köztársaság államnyelve az észti nyelv. Ezt az 1989-es nyelvtörvény, illetve ennek módosított változata (amit 2011-ben fogadtak el) biztosítja. Érdekes, hogy ezt már a szocialista Észtországban léptették hatályba először. Ennek értelmében „az észti nyelv kivételes állami figyelmet és védelmet élvez. Az észti nyelv törvényileg szabályozott államnyelvvé nyilvánításával szilárd alap jött létre az észti nép és az észti kultúra fennmaradásának és fejlődésének előse-

gítésére”. Minthogy az észti nyelv jogszabályi védelme az ország alkotmányában is szerepel, az államnak kötelessége garantálni az észti nyelv és kultúra megvédését, illetve az állampolgárok jogát az észti nyelven történő tanuláshoz.

A 2004-es és 2011-es fejlesztési tervek felölelik az észti nyelvű közoktatást, tudományosságot és felsőoktatást, az észti nyelv szerepét a nem észti nyelvű közoktatásban és szakmunkásképzésben. Erre azért van különösképp szükség, mert a legjelentősebb ipari központokban túlnyomórészt orosz anyanyelvűek élnek, északkeleten egyenesen többséget alkotnak. Ehhez kapcsolódó érdekesség, hogy míg húsz évvel ezelőtt saját bevallásuk szerint az oroszajkúak 37 százaléka beszélte az észti nyelvet is, ez a szám 2016-ra 85 százalékra emelkedett.⁴

Mindemellett nem lehet kategorikusan kijelenteni, hogy az észti nyelvet, mint államnyelvet, az ország minden szegletében akadálytalanul lehet használni. Vonatkozik ez mindennapi ügyintézésre, fogyasztóvédelemre, vagy akár a hivatalnokok és tisztségviselők észti nyelv-tudására.

Fontos kiemelni továbbá, hogy a fejlesztési terveknek és az állami költségvetésnek összhangban kell lenniük, hiszen mindezen ambiciózus céloknak nem lenne semmi értelme. A nyelvstratégiai célok finanszírozásához Észtország külön biztosította a megfelelő pénzügyi hátteret, az Oktatási és Tudományos Minisztérium külön nyelvi költségvetés keretét biztosít. A 2011–2017-es időszakra e célra előirányzott költségvetési összeg 61 millió euró, ebből finanszírozzák a stratégia hatáskörén kívül eső nyelvi programokat is.

Ellenőrzési mechanizmus (monitoring)

■ Annak érdekében, hogy az észti nyelvnek a törvényben megfogalmazott jogai érvényesülhessenek, az állam létrehozta a Nyelvfelügyelet intézményét. A 2000 áprilisában létrejött Észt Nemzeti Tanács feladata, hogy a nyelvi stratégiát összeállítsa, és hogy a kormányzatot nyelvpolitikai kérdésekben szaktanácsaival ellássa. A tanács tagjai nyelvtudósok, miniszteri és más állami hivatalok képviselői, politikusok, akik a nyelvápolásért felelősséget vállalnak. Az Oktatási és Tudományos Minisztériummal közösen a tanács kétévenként áttekintést készít az észti nyelv helyzetéről, illetve a stratégiai fejlesztések feladatainak időarányos teljesítéséről. A legutóbbi jelentésben kiemelték számos új szótár, adatbázis és korpusz elkészültét, valamint az e-nyelvi tanácsadó portál tökéletesítését. Hiányosságként tüntet fel az észti infotechnológiai ipar szerény méreteit, amivel párhuzamba vonható a szakterület nemzetközi munkamegosztásában való részvétel hiányos koordinálása.

■ JEGYZETEK

1. A lakosság száma 1989 után folyamatosan csökkent a kivándorlás és negatív népesedési ráta miatt, azonban 2015-től a ki- és bevándorlás mértéke egyensúlyba került, sőt, utóbbi enyhe többletet mutatott. Ez a folyamat két irányból fakad. Az első a tulajdonképpeni visszavándorlási hullám, amit az észti bérezés színvonalának stabil emelkedése és az EU-s átlag megközelítése generált. A második a legális bevándorlás – a bevándorlók zömét a szomszéd országok és távol-keleti országok munkavállalói teszik ki. Az illegális bevándorlás nem jelentős.

2. A nyelvi adattárak főbb nyelvtchnológiai feladatai: nyelvi készletek fejlesztése (mondattani, szemantikai, lexikogrammatikai adatbázisok, frame-lexikon, szakterületspecifikus ontológiai adatbázisok), szótárak formai standardizálása és azok adatbázissá alakítása, az elektronikus szótárak nyilvánossá tétele, kétnyelvű szótárak megújítása, illetve ezek használati lehetőségeinek bővítése különböző alkalmazásokban, tanulónyelvi korpuszok kiegészítése stb.

3. A hatkötetes *Észti nyelvi kincsestár* című sorozat.

4. Ezt *A 2008–2013 közötti időszak észti integrációs modellje céljainak megvalósításáról a 2008–2009 közötti időszakban* című kutatásból tudhatjuk, amelyet a Tallini Egyetem kutatócsoportja Raivo Vettik professzor vezetésével végzett.